

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่มนุษย์สร้างอารยธรรมขึ้นมา ในสมัยแรกมนุษย์สร้างอารยธรรมตามแหล่งน้ำต่างๆ หลังจากนั้น ได้มีการศึกษาค้นคว้าเรียนรู้เกี่ยวกับดวงดาว จนเกิดแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยา โดยเฉพาะในสมัยของลัทธิพราหมณ์ ฮินดู ความเชื่อเรื่องจักรวาล มีปรากฏใน “คัมภีร์ปุราณ”^๑ เป็นเรื่องราวที่มีมาตั้งแต่โบราณกาล ถือเป็นสารานุกรมที่รวบรวมความรู้ทางดาราศาสตร์ของชาวฮินดูโบราณ และสมัยกลางตั้งแต่ความรู้ทางศาสนาปรัชญาประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องจักรวาลมาก

คัมภีร์ปุราณ ตามศัพท์แปลว่า เก่า คัมภีร์ปุราณเกิดก่อนรามายณะและมหาภารตอธิบายลักษณะและสภาวะความเป็นมาของสิ่งต่างๆ โดยลักษณะที่ประกอบมี ๕ ประการ คือ ๑) กล่าวถึงเรื่องสร้างโลก ๒) กล่าวถึงการพิनाศของโลกและการที่โลกกลับมีขึ้นมาใหม่ ๓) เรื่องเผ่าพันธุ์ของเทพเจ้าต่างๆ ๔) เรื่องการเริ่มต้นของพระมนูและยุคแห่งพระมนู เรียกว่า มนวัตร ๕) เรื่องของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์^๒

คัมภีร์ปุราณ นี้มีประโยชน์สำหรับการศึกษาค้นคว้าเรื่องชีวิตของชาวฮินดูในสมัยโบราณ ที่เชื่อว่ามีความสำคัญที่สุดที่มีอยู่ด้วยกัน ๑๘ เล่ม เรียกว่า “มหาปุราณ” เรื่องของจักรวาลที่กล่าวไว้ในมหาปุราณประกอบด้วย สวรรค์อยู่เหนือโลกมนุษย์ขึ้นไปในอากาศ ส่วนโลกมนุษย์มีทวีป ๗ ทวีป แต่ละทวีปถูกแยกออกจากกันด้วยมหาสมุทร มีชมพูทวีปเป็นทวีป ที่อยู่ตรงกลาง ที่ตรงกลางชมพูทวีป มีเขาพระสุเมรุเป็นภูเขาสี่ทงตั้งอยู่บนเนินศูนย์กลางของจักรวาลบนยอดเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งนครเทพต่างๆ อยู่ติดกับแม่น้ำคงคา ที่เชิงเขาพระสุเมรุ มีภูเขาค้ำยันอยู่ที่ทิศทั้งสี่ ถัดมา มีทิวเขาซึ่งเป็นที่ประทับของบรรดาเทพชั้นรองอยู่อีกทั้งสี่ทิศ และ ถัดออกมายังรอบนอกสุดของทิวเขาทางทิศเหนือเป็นที่ตั้งของเมืองอุตตรกุรุ ทิศใต้เป็นที่ตั้งของเมืองภรต ทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งของเมืองภทรศ และทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งของเมืองเกตุมล ส่วนโลกบาตาลอยู่ถัดจากพื้นโลกไปข้างล่างเป็นที่อยู่ของอสูรยักษ์ นาค และมีดินแดนแห่งการลงทัณฑ์คนบาป คือ นรกตั้งอยู่ใต้พื้นดินและน้ำภายใต้การดูแลของพระยม โดยขอบเขตทั้งหมดของจักรวาลจะถูกห่อหุ้มไว้ด้วยภูเขา ซึ่งช่วยปิดกั้นความมืดด้านนอกไว้ มีเปลือกไขทองคำห่อหุ้มส่วนประกอบทั้งหมดเหล่านี้ไว้อีกทีหนึ่ง^๓

^๑ เอเซีย.คอม. ประวัติศาสตร์ไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dooasia.com/thaihistory/h003c004.shtml> [๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔].

^๒ พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส (นิธิบุญยากร), พุทธจักรวาลวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^๓ เสถียร พันธังสี, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพินิต, ๒๕๓๓), หน้า ๘๘.

ตามความเชื่อของพุทธศาสนา มีเขาพระสุเมรุตั้งอยู่ที่ศูนย์กลาง บนยอดเขามีเทพ ประจำ ๔ ทิศ เหนือขึ้นไปมีสวรรค์ชั้นต่างๆ ซึ่งแต่ละสถานที่อาจจะมีแตกต่างกันบ้างขึ้นกับคติความเชื่อแต่ละนิกายและแต่ละสมัย เขาพระสุเมรุมีเขาสัตตบริภัณฑ์ล้อม ๗ ชั้น แต่ละชั้นคั่นด้วยมหาสมุทรจำนวนเท่ากัน พ้นจากทิวเขาและมหาสมุทรทั้ง ๗ มีทวีปเป็นเกาะใหญ่ ๔ เกาะ ประจำอยู่ ๔ ทิศ โดยชมพูทวีปจะเป็นเกาะทางทิศใต้ ซึ่งเป็นที่อยู่ของมนุษย์และเป็นทวีปที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาประสูติ ตรัสรู้ และสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้พ้นทุกข์ และทั้งหมดถูกล้อมรอบด้วยกำแพงจักรวาลเช่นกัน^๔

คติจักรวาลของฮินดูและพุทธศาสนานั้น มีความแตกต่างกันบ้างในรายละเอียด แต่หลักใหญ่เชื่อว่าศูนย์กลางของจักรวาล ประกอบไปด้วย เขาพระสุเมรุ เป็นศูนย์กลางของจักรวาล

ในทางพระพุทธศาสนาได้นำแนวคิดทางจักรวาลวิทยา โดยการผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์ เช่น การสร้างวัด สร้างบ้านสร้างเมือง โดยปรากฏหลักฐาน คือ พระสิริมงคลจารย์ ใต้รจนา คัมภีร์จักรวาลทีปนี ซึ่งเป็นคัมภีร์หลักในการอธิบายเรื่องจักรวาล และชาวล้านนาได้นำแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยา โดยมีการประยุกต์ คติความเชื่อ นำไปสู่การสร้างสรรคในแง่ของจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรม นั้นปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจน เช่น การสร้างวัด ของชาวล้านนา มีความเชื่อว่า วัดมีความหมายในฐานะจักรวาลอันเป็นที่รวมของสรรพสิ่ง และสรรพสัตว์ทั้งหลายต่างต้องเวียนว่ายตายเกิดตามวัฏสงสาร กำแพงวัดเปรียบเสมือนขอบจักรวาลอันหาที่สุดมิได้ พระวิหารเปรียบเสมือนอนุทวีป อันเป็นที่สถิตของเหล่าทวยเทพ พระธาตุหรือพระเจดีย์เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ อันเป็นหลักแกนกลางของจักรวาล และลานทรายรอบๆ พระวิหารเปรียบได้กับทะเลสีทันดร ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ เหตุเช่นนี้เองที่สรรพสัตว์ผู้มีกรรมเป็นกำเนิด ต้องแหวกว่ายเพื่อจะข้ามท้องทะเลไปพบแสงแห่งพระธรรม

แนวคิดจักรวาลวิทยา ได้รับการปลูกฝังผ่านการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์โดยมีการสร้างวัด สร้างบ้าน สร้างเมือง ตามแนวคิดจักรวาลวิทยา โดยเนื้อหาหลักของแนวคิดดังกล่าวเป็นคติในการสร้างความสมดุลระหว่างโลกมนุษย์กับจักรวาล โดยเชื่อว่าหาก จักรวาลเล็ก ซึ่งหมายถึงโลกเกิดความสมดุลกับจักรวาลใหญ่แล้วจะเกิดความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุขขึ้นในโลกมนุษย์

ชาวล้านนา ได้มีการนำคติความเชื่อเรื่องจักรวาล ซึ่งมีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล โดยได้นำไปสู่การวางผังระบอบวัด เช่น การสร้างเจดีย์ขึ้นมา ถึงแม้ว่าจะเป็นสัญลักษณ์ การบูชาตามหลักทางพระพุทธศาสนา แต่ก็มีคติความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยา ว่าเจดีย์นั้นเป็นเสมือนศูนย์กลางของจักรวาล จึงได้มีการออกแบบ วางผังระบอบวัด แผนผังของวัด หรือ ศาสนสถานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสอันเป็นตัวแทนของความสมดุล นั่นเอง

เพราะฉะนั้น แนวคิดจักรวาลวิทยา มีความสำคัญมาก ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในพุทธศาสนา ด้วยเหตุที่ พุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวล้านนา ในขณะเดียวกัน ก็สนใจที่จะศึกษาแนวคิดจักรวาลวิทยา ที่เป็นพื้นฐานรากฐานของชาวล้านนา ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์รวมทั้งรากฐานวิถีคิดของชาวล้านนาเอง และศึกษาถึงการนำแนวคิดจักรวาลวิทยาไปในการสร้างเมือง และ

^๔ พระมหามหรรษา ธมมหาโส (นิธิบุญยากร), พุทธจักรวาลวิทยา, หน้า ๑๙.

สร้างวัด โดยเฉพาะการสร้างวัดนั้นถือว่าเป็นตามหลักจักรวาลวิทยา หรือฐานความเชื่อของพระพุทธศาสนา

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดจักรวาลวิทยาตามคติของชาวล้านนา
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาอิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางแผนสร้างวัดในล้านนา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ แนวคิดจักรวาลวิทยาตามคติของชาวล้านนา เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ อิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางแผนสร้างวัดในล้านนา เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการกำหนดขอบเขตที่จะได้ศึกษาดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

(๑) การศึกษาแนวคิดจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยทำการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ส่วนเนื้อความที่ต้องการศึกษารายละเอียดได้ค้นคว้าเพิ่มจากคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(๒) การศึกษาแนวคิดจักรวาลวิทยาตามคติของชาวล้านนา โดยการศึกษาจากเอกสาร ตำรา หนังสือและคัมภีร์ในล้านนาเช่น จักรวาลทิปนี มงคลัตถทิปนี ไตรภูมิกถา และเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกในภาคสนาม

(๓) การศึกษาอิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางแผนสร้างวัดในล้านนา โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคเอกสารและจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก มาเขียนเป็นแบบบรรยายได้รูปภาพจากแผนภาพประกอบ และการบรรยายเชิงพรรณนา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรที่จะทำการสัมภาษณ์ทั้งหมด ๘ รูป/คน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์เฉพาะด้าน ที่อยู่ในเขตล้านนา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

ผู้วิจัยกำหนดสถานที่ในการศึกษาภาคสนามในล้านนา คือ จังหวัดลำพูน ลำปาง และเชียงใหม่

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **วิเคราะห์** หมายถึง รวบรวมข้อมูล นำมาสรุปและวิจัยเพื่อหาความรู้ เกี่ยวกับการวิเคราะห์แนวคิด

๑.๕.๒ **จักรวาลวิทยา** หมายถึง จักรวาลในมิติของพระพุทธศาสนา

๑.๕.๓ **ล้านนา** หมายถึง ดินแดนทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง และจังหวัดแม่ฮ่องสอน^๕ กรณีศึกษาเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง และจังหวัดลำพูน

๑.๕.๔ **คัมภีร์พระพุทธศาสนา** หมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนา หรือ วรรณคดีบาลี หมายถึง พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เป็นต้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาในล้านนา ดังนี้

๑.๖.๑ **โชติ กัลยามิตร**^๖ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม” พบว่าแนวคิดเกี่ยวกับจักรวาลวิทยานั้น ได้ก่อให้เกิดอิทธิพลอย่างสูงต่อสถาปัตยกรรมต่างๆ ในสังคมไทย งานสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาในยุคก่อน ๆ นั้นมักจะถูกสร้างขึ้นเพื่อสะท้อนความเชื่อและเรื่องราวในทางศาสนา และที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือการสะท้อนมุมมองของโลกและจักรวาลอันมีภาพจำลองทางโครงสร้างมาจากคติความเชื่อในคัมภีร์ “ไตรภูมิ” ดังที่ศาสตราจารย์โชติ กัลยามิตรได้กล่าวว่า “เรื่องราว ในไตรภูมิโดยย่อดังกล่าวมานี้คือเรื่องราวที่มีผู้เชื่อว่ามีอิทธิพลต่อการก่อรูปของศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย”

๑.๖.๒ **ยุพิน เข้มมุกด์**^๗ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนาในล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังราย พ.ศ.๑๘๓๙-๒๑๐๑” รายงานการวิจัยเล่มนี้ เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา สมัยราชวงศ์มังราย คือ ตั้งแต่ พ.ศ.๑๘๓๙-๒๑๐๑ โดยอธิบายรูปแบบและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่อาณาจักรล้านนาในยุคต่างๆ โดยอาศัยหลักฐานหรือข้อมูลจากศิลาจารึก ตำนาน คัมภีร์ใบลาน และพัสสา ตลอดจนเอกสารอื่นๆ ซึ่งพบว่าพระพุทธศาสนาในล้านนานั้นได้เจริญ รุ่งเรืองมากในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นยุคทองของวรรณกรรมภาษาบาลีในล้านนา ดังจะเห็นได้จากคัมภีร์ภาษาบาลีที่นักปราชญ์ชาวล้านนาได้รจนาขึ้น เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ จามเทวีวงศ์ มังคลัตถทีปนี จักรวาลทีปนี และเวสสันดรทีปนี เป็น

^๕ อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^๖ โชติ กัลยามิตร, “สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม”, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๗.

^๗ ยุพิน เข้มมุกด์, “พุทธศาสนาในล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังราย พ.ศ. ๑๘๓๙-๒๑๐๑”, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๘), หน้า ๓๖.

ต้น นอกจากนั้นยังพบว่า ชาวล้านนาได้เลือกสรรและยึดเอาพุทธปรัชญามาเป็นแม่แบบในการหล่อหลอมและสร้าง สรรค์โลกทัศน์ของตน

๑.๖.๓ พระภาณุมาศ ธมมานนโท^๙ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมพุทธศาสนาล้านนา เรื่อง ปิฎกาทังสาม” ผลการศึกษาพบว่า การแต่งคัมภีร์ปิฎกาทังสาม นั้นเพื่อนำเสนอทางการสื่อสารเนื้อหาสาระธรรมซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการโดยยึดเอาคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งสามหมวดนำมาเป็นฉบับย่อ แต่งเป็นคำประพันธ์แบบร้อยแก้วปนร้อยวิธีในการนำเสนอในคัมภีร์ ปิฎกาทังสาม วิธีดำเนินเรื่องเป็นไปตามเค้าโครงของผู้ประพันธ์คือ มีส่วนเกริ่นนำ หรือปณามพจน์ ส่วนนำเรื่อง ส่วนอธิบายขยายความ และส่วนสรุป หรือตอนจบของคัมภีร์ ส่วนอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแรงบันดาลใจหรือเป็นแนวคิดให้สร้างคัมภีร์ปิฎกาทังสาม ถวายไว้กับวัดนั้นได้แก่ อิทธิพลทางการศึกษา อิทธิพลทางคติความเชื่อเรื่องอาณิสสการให้ทาน คติความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม เป็นต้น

๑.๖.๔ พระครูโสภณปริยัตยาทร^๙ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งเป็นโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติของโลกและจักรวาลอันมีสัมพันธภาพกับความคิดเรื่อง อื่น ๆ เช่น กรรม สுகติ และทุกข์

ความรู้เรื่องจักรวาลวิทยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มี ๒ อย่าง คือ

๑) ความรู้เรื่องจักรวาลวิทยา ที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นเกี่ยวกับความรู้ทางประสบการณ์ตรง คือ ความรู้ที่กล่าวถึงกำเนิดของสิ่งมีชีวิตและลักษณะตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตนั้นๆ เช่น มนุษย์ สัตว์ และความรู้บางส่วนซึ่งเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับกำเนิดของโลก

๒) ความรู้เรื่องจักรวาลวิทยา ที่พระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้ได้ด้วยทิพยจักขุญาณ คือ เรื่องภูมิต่าง ๆ มีการพรรณนาสภาพอันน่าสะพิงกลัวในทุคติภูมิหรืออบายภูมิ และมีการพรรณนาสภาพอันน่ารื่นรมย์ในสุคติภูมิ

นอกจากนี้ ประเภทของภูมิยังแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ประเภทวัตถุวิสัย (Objective) คือ ภูมิที่วัดด้วย นรก สวรรค์ ซึ่งเชื่อกันว่ามีอยู่จริง อย่างเป็นรูปธรรม

๒) ประเภทจิตวิสัย (Subjective) คือ ภูมิที่วัดด้วย นรก สวรรค์ ซึ่งเป็นนามธรรมเป็นสภาวะจิตของมนุษย์และมีอยู่ในจิตใจของมนุษย์

^๙ พระภาณุมาศ ธมมานนโท, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมพุทธศาสนาล้านนา เรื่อง ปิฎกาทังสาม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^๙ พระครูโสภณปริยัตยาทร “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิตปรัชญา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

๑.๖.๕ บำรุง ชำนาญเรือ^{๑๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจักรวาลวิทยาในศาสนาไชนะและพุทธเถรวาท” พบว่า แม้ศาสนาไชนะและพุทธศาสนาเถรวาทจะมีพระศนะตรงกันว่าจักรวาลเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่มีตัวตนที่เป็นอิสระ เกิดจากการรวมตัวของเหตุปัจจัยต่างๆ ไม่มีผู้สร้างหรือทำลาย แต่จักรวาลในศาสนาไชนะก็เป็นสิ่งเที่ยงแท้ยั่งยืน ไม่มีการเสื่อมสลายจะดำรงอยู่อย่างนี้ตลอดไป ต่างจากจักรวาลในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ถาวร มีการเกิดขึ้นและเสื่อมสลายได้

จักรวาลในศาสนาไชนะ มีเพียงจักรวาลเดียว แต่มีขนาดใหญ่มาก อาจจะเทียบได้กับจำนวนจักรวาลทั้งหมด ในพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๓ ชั้น เท่ากัน โดยจักรวาลชั้นล่างในพุทธศาสนา มีความหมายกว้างกว่าในศาสนาไชนะ เพราะหมายรวมถึงจักรวาลชั้นกลางชั้นบนบางส่วนศาสนาไชนะด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการแบ่งชั้นจักรวาล ในพุทธศาสนา ไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับสถานที่อยู่เหมือนอย่างศาสนาไชนะ แต่จะมีความสัมพันธ์กับระดับชั้นของจิตมากกว่า

แม้จักรวาลในศาสนาไชนะจะเป็นสิ่งเที่ยงแท้ถาวร แต่ในส่วนที่เป็นกรรมภูมิของจักรวาลชั้นกลางก็มีการเปลี่ยนแปลงหมุนเวียนไปตามยุคต่างๆ อย่างไม่มีสิ้นสุด เช่นเดียวกับพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อจักรวาลนี้เสื่อมสลายแล้ว หากมีเหตุปัจจัยให้ต้องมารวมตัวกัน ก็สามารถเกิดมีใหม่ได้หมุนเวียนอยู่อย่างนี้

จากความคล้ายคลึงกันดังกล่าว เป็นที่ยืนยัน แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในศาสนาไชนะและพุทธศาสนาน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีอยู่ก่อน เพราะมีลักษณะไม่แตกต่างกันนัก โดยแนวคิดในศาสนาไชนะน่าจะเก่ากว่าพุทธศาสนา เพราะคล้ายคลึงกับแนวคิดดั้งเดิมมากกว่า

๑.๖.๖ สมุนัส ไสยวิริยะ^{๑๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “จักรวาล” สรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาลล้วนมีความประสานกลมกลืนและขัดแย้งกันอย่างสมดุล ทั้งมวลสาร ความว่างและ การเกิดที่หมุนเวียนดำเนินอยู่ทุกขณะตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ จากความจริงนี้ทำให้ข้าพเจ้าต้องการสร้างผลงานศิลปนิพนธ์ชุด “จักรวาล” ขึ้น เพื่อสื่อนัยทางพุทธปรัชญาในแง่สามัญลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลงไปของสรรพสิ่งโดยการใช้รูปทรงที่มาจากจักรวาลตามความเชื่อแบบประเพณีนิยมของไทย นำเสนอด้วยวิธีการสลักคุณโลหะ จัดวางด้วยการแขวนให้เคลื่อนไหวอย่างอิสระในพื้นที่ว่างที่กำหนด

๑.๖.๗ ยุพิน เข็มมุกด์^{๑๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถาบันสงฆ์กับการเมืองและสังคมล้านนา” ซึ่งพบว่า ในบางช่วงสถาบันสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคงทางการเมือง ซึ่งสถาบันการปกครองก็จะมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการศึกษาและการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของ

^{๑๐} บำรุง ชำนาญเรือ, “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจักรวาลวิทยาในศาสนาไชนะและพุทธเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๒).

^{๑๑} สมุนัส ไสยวิริยะ, “จักรวาล”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒).

^{๑๒} ยุพิน เข็มมุกด์, “สถาบันสงฆ์กับการเมืองและสังคมล้านนา พ.ศ.๑๙๕๔-๒๐๐๑”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑).

สถาบันสงฆ์ด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่พระเจ้าติโลกราช ทรงเป็นประธานในการทำสังคายนา พระไตรปิฎก ณ วัดมหาโพธาราม (เจ็ดยอด) เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ ตลอดจนหลักฐานการสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาถวายไว้เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนาที่มีมาอย่างต่อเนื่อง

๑.๖.๘ พระดิเรก อินจันทร์^{๑๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาลักษณะคัมภีร์ปกรณ์วิเสสพระวินัยลำนนา” เป็นการศึกษาลักษณะเนื้อหาและวิธีการแต่งคัมภีร์ปกรณ์วิเสสพระวินัยลำนนา ที่ได้คัดเลือกมาศึกษาจำนวน ๑๐ เรื่อง คือ คัมภีร์วินัย, คัมภีร์วินัยของภิกขุสามเณร, คัมภีร์วินัยดอกเต๋อ, คัมภีร์วินัยทั้ง ๕, คัมภีร์วินัยปอน, คัมภีร์วินัยปิฎก (ในปิฎกะทั้งสาม), คัมภีร์วินัยรอม, คัมภีร์วินัยวิกังคสูตร, คัมภีร์วินัยสงฆ์, และคัมภีร์วินัยสังคหะ เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงวิชาการทางด้านสาขาภาษาและวรรณกรรมลำนนา ที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงในบทที่ ๓ คือการศึกษาเนื้อหาและวิธีการแต่งคัมภีร์พระวินัยลำนนา หัวข้อย่อย ๓.๓ และ ๓.๔ คัมภีร์วินัยปิฎก (ในปิฎกะทั้งสาม) เป็นการศึกษาประวัติการแต่ง ความหมายของชื่อ วัตถุประสงค์ เนื้อหาโดยสรุป การวิเคราะห์เนื้อหา วิธีการแต่ง การวิเคราะห์วิธีการแต่ง ซึ่งทั้งหมดผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในด้านรูปแบบเนื้อหาและวิธีการเท่านั้น ซึ่งในการศึกษาวิจัยทางสาขาศาสนศึกษาศาสตร์จะเน้นไปทางการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม คำสอน คติความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์การสร้างพระไตรปิฎก และจุดมุ่งหมาย โดยเน้นให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายในการให้ความสำคัญหรือเน้นความสำคัญของพระไตรปิฎก เพื่อให้เกิดความเชื่อถือเป็นหลักยึดเหนี่ยวของเหล่าพุทธศาสนิกชนเถรวาทลำนนา และเป็นการวางรากฐานความเชื่อ ความเข้าใจในพระไตรปิฎกอันเป็นเสมือนองค์แทนพระศาสดาที่เสด็จปรินิพพานไปแล้วนั้น

๑.๖.๙ เอียรชวย อักษรดิษฐ์^{๑๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ชุดาตุ : บทบาทและความหมายของ พระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธาตุปีเกิดในลำนนา” พบว่า บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ ได้ถูกกำหนดให้มีหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ภายใต้กรอบแนวคิดแบบลัทธิคติ โดยการอุปถัมภ์จากผู้นำแห่งรัฐในราชพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา ผลจากการยึดถือคติบูชาพระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุได้สร้างอุดมการณ์ความเชื่อ และ ศรัทธาทิศทางศาสนา ที่มีบทบาทและความสำคัญในการสร้างความชอบธรรมแก่ชนชั้นปกครองของรัฐเถรวาท กล่าวได้ว่าพระธาตุเป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงสิทธิและอำนาจของผู้นำ โดยปรากฏเป็นทั้งพื้นที่ทางกายภาพและในเชิงสังคมพร้อมๆกับเป็นพื้นที่พิเศษหรือพื้นที่ทางอุดมคติ

จากการศึกษาถึงคติความเชื่อเรื่อง “ชุดาตุ” หรือ “พระธาตุปีเกิดในลำนนา” ได้ชี้ให้เห็นว่าพระธาตุคือ “มายาคติ” ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสนองต่ออุดมการณ์ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมภายใต้ความเชื่อและความคิดทางด้านจักรวาลวิทยาของฝ่ายลำนนา โดยอาศัยองค์ประกอบอันซับซ้อนจากระบบป็นักษัตริย์ ความสำคัญขององค์พระธาตุประสานกับเครือข่ายทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ

^{๑๓} พระดิเรก อินจันทร์, “การศึกษาลักษณะคัมภีร์ปกรณ์วิเสสพระวินัยลำนนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖).

^{๑๔} เอียรชวย อักษรดิษฐ์, “ชุดาตุ : บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธาตุปีเกิดในลำนนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕).

ในการตอบโต้อิทธิพลและอำนาจการจัดการของฝ่ายสยาม ในช่วงที่มีการปฏิบัติการปกครองหัวเมืองประเทศราชเข้าสู่ระบบมณฑลเทศาภิบาล

ประเด็นวิเคราะห์ที่ได้จากการศึกษาถึงบริบทการกำหนดระบบพระธาตุปีเกิด สรุปได้ว่า เหตุทางสังคม ๓ ประการ อันได้แก่ ความเหลื่อมล้ำทางเชื้อชาติ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความขัดแย้งทางการเมืองการปกครอง โดยเหตุทั้ง ๓ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความหวาดระแวงและปมความขัดแย้งระหว่างล้านนากับสยามอยู่เสมอมา ดังนั้น ในราวปี พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๒๘ จึงเป็นช่วงเวลาทางฝ่ายล้านนามีการเคลื่อนไหว ท้าทาย และตอบโต้ต่อฝ่ายสยาม โดย ยึดอุดมการณ์ “มายาภาพ” แห่งศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา เป็นกลไกสำคัญในการสร้างวาทกรรมชุดหนึ่งที่ใช้การอธิบายถึงการกำเนิดและจุดมุ่งหมายอันแท้จริง

๑.๖.๑๐ ฉลองเดช คูณานุมัต^{๑๕} ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การสร้างสรรคไทยจากคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา” พบว่า การสร้างสรรคเรื่อง “การสร้างสรรคไทยจากคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาในพุทธศาสนา” เป็นงานวิจัยที่ต้องการอนุรักษ์สืบทอดแนวคิดเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาในพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยถ่ายทอดเป็นผลงานศิลปะร่วมสมัย ด้วยกรรมวิธีการสร้างสรรค์จากงานศิลปะพื้นถิ่นที่เกิดจากภูมิปัญญาของล้านนา นำมาสังเคราะห์ให้เกิดรูปทรงใหม่ ซึ่งสามารถแสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธา ต่อพระพุทธศาสนา ในแง่ความเชื่อและมรรคาวิถีที่ปรากฏอยู่ในพุทธธรรม ด้วยรูปทรงที่แสดงระบบความคิดและ ความเชื่อเรื่องไตรภูมิ อันเป็นสัญลักษณ์ของขั้นตอนในการพัฒนาระดับสภาวะจิตของมนุษย์

๑.๖.๑๑ กรกนก รัตนวรารณ^{๑๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “จักรวาลคติในการวางผังวัดหลวงล้านนา : สัญลักษณ์สะท้อนอำนาจรัฐในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑” พบว่า ผังพุทธาวาสของวัดหลวงในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในดินแดนที่เรียกว่า “ล้านนา” ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นผังจักรวาลคติ มีการวางผังตำแหน่งสถาปัตยกรรมสอดคล้องกับเรื่องทิศ โดยองค์เจดีย์เป็นศูนย์กลาง มีวิหารตามทิศสำคัญ ผังรูปแบบนี้พบในเขตเข้มข้นทางวัฒนธรรม คือ ที่เมืองศูนย์กลาง และขยายตัวเข้าครอบคลุมเมืองสำคัญใกล้เคียงเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันให้เกิดขึ้น การวางผังพุทธาวาสแบบจักรวาลคติเป็นรูปแบบที่จะพบในการวางผังของวัดหลวง เป็นการสร้างศูนย์กลางให้เกิดขึ้นสอดคล้องกับการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นศูนย์กลางอำนาจ เพราะตำแหน่งองค์เจดีย์เป็นสัญลักษณ์ของเขพระสุเมรุซึ่งตั้งอยู่ศูนย์กลางจักรวาล การกระทำพิธีกรรมทางศาสนาใด ๆ โดยกษัตริย์ที่วัดหลวงจึงเปรียบเสมือนพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ณ ศูนย์กลางจักรวาล เป็นการตอกย้ำถึงพระราชอำนาจ

^{๑๕} ฉลองเดช คูณานุมัต, “การสร้างสรรคไทยจากคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยาในพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์วิจิตรศิลป์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙).

^{๑๖} นางสาวกรกนก รัตนวรารณ, “จักรวาลคติในการวางผังวัดหลวงล้านนา : สัญลักษณ์สะท้อนอำนาจรัฐในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงพุทธศตวรรษ ที่ ๒๑”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕).

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องอิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางผังสร้างวัดในล้านนา เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาในเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย

๑.๗.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) โดยทำการศึกษา รวบรวมเอกสาร ที่ทรงคุณค่าโดยเป็น**ข้อมูลปฐมภูมิ** คือคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา **ข้อมูลทุติยภูมิ** เอกสารที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในงานเขียนและตำราวิชาการ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย

๑.๗.๑.๑ ทำการศึกษา อิทธิพลของพุทธจักรวาล เพื่อให้เห็นถึงองค์ประกอบของแนวคิดจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา แนวคิดจักรวาลวิทยาตามคติของชาวล้านนา และแนวคิดจักรวาลวิทยาในการสร้างวัดของชาวล้านนา

๑.๗.๑.๒ สรุปผลการศึกษาอิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางผังสร้างวัดในล้านนา เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาในภาคสนาม

๑.๗.๒ การศึกษาภาคสนาม (Field Study) เพื่อศึกษาแนวคิดจักรวาลวิทยาในการสร้างวัดของชาวล้านนา โดยมีการกำหนดขั้นตอนดังนี้

๑.๗.๒.๑ กำหนดบุคคลที่จะเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ โดยเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ที่คนในสังคมหรือชุมชนยอมรับ และผู้รู้หรือนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาล้านนา

๑.๗.๒.๒ ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์ โดยใช้องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษามาวิเคราะห์ในลักษณะเชิงพรรณนา

๑.๗.๒.๓ สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยมีการอธิบายแยกเป็นหมวดหมู่ ในลักษณะของการพรรณนาตามเนื้อหาสาระที่สำคัญและการศึกษาค้นคว้า

๑.๗.๒.๔ สรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดจักรวาลวิทยาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบแนวคิดจักรวาลวิทยาตามคติของชาวล้านนา

๑.๘.๓ ทำให้ทราบอิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางผังสร้างวัดในล้านนา